

72. Slav mitolojisinde halkın "Bilgi Genomu" ve folklorü

Marina AGIENKO¹

Emre KIRLI²

APA: Agienko, M.; Kırılı, E. (2021). Slav mitolojisinde halkın "Bilgi Genomu" ve folklorü. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (24), 1221-1229. DOI: 10.29000/rumelide.990727.

Öz

Folklor; mitolojik fikirlerle beslenmiş, kolektif hayatta kalma deneyiminin hazinesi ve insanların sanatsal yaratıcılığıdır. Folklorik eserler ise insanlık tarihinin yazılı olmayan dönemindeki kültür ve dünya algısı hakkında en güvenilir bilgi kaynaklarını oluşturur. Somut olmayan kültürel mirasın analizine dayanan folklorik filoloji çalışmalarının, ilkel düşüncelerin en ince ayrımlarını ortaya çıkardığı söylenebilir. Buna sebep folklorün, mitik unsurları koruması ve dilsel düşünceleri, ses kompleksleri ile efsanevi bir imgeye dönüştürmesidir. Bu çalışmada; folklorik kahramanın isminin etimolojik versiyonunun incelenmesi ve imajının bir dizi niteliksel özelliklerinin araştırılması temelinde, kahramanın adının, sadece semantik-ses kompleksini algılayan dinleyiciye taşıyabileceği olası bir bilgi içeriğinin formüle edilmesine çalışılacaktır. Bilgi genomunun biyolojik metaforu; isimde yer alan tüm aksiyolojik bilgilerin bir araya gelmesi sonucu, "genetik" sıfatının "gen" ve "genesis" (kaynak, köken) adlarıyla türevsel ilişkisi ile desteklenir. Çalışmada, Slav folklorüne ait eserlerde geçen Baba Yaga'nın, Türk masallarındaki Cadı örnekleri ile analizi sonucunda etimolojik bir inceleme ve bilgilendirici bir gen "müreffeh bir yaşam prensibi için ilk bakışta ne kadar çelişkili görünse de başka bir kişide ilahi olana ibadet ihtiyacı" ortaya konmaya çalışılmıştır. "Ölü ataların ruhları faydalı güçlere sahiptir ve zor zamanlarda torunlara yardım ederler" genomu, Rus halk masalındaki peri atının isminin yanı sıra dünya halklarının mitolojik temsillerindeki sihirli atın ve Türk masal evrenindeki imaj zemininin de üzerine oturtulmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: bilgi, genom, folklor, Slav, Türk, baba yaga, cadı, at

The public's "Knowledge Genom" and folklore in Slav mythology

Abstract

Folklore is a treasure trove of collective survival experience, artistic creativity of the people, saturated with mythological representations. Folklore works are the most reliable source of knowledge about culture and the unwritten period of human cognition of the world. Philological studies of folklore, based on the analysis of the language of folk works, perhaps reveal the most subtle nuances of primitive ideas, since folklore has retained an important mythological element - the parallelism of word and myth-making with the semantisation of the image, since linguistic representations and sound complexes in myth are born simultaneously with the mythical image. Within the framework of the research, based on the study of the etymological version of the name of the folklore hero and the study of a number of qualitative characteristics of his image, an attempt is made to formulate the

¹ Doç. Dr., Ardahan Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatı (Ardahan, Türkiye), marinaagienko@ardahan.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-7384-5969 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 17.05.2021-kabul tarihi: 20.09.2021; DOI: 10.29000/rumelide.990727]

² Arş. Gör., Ardahan Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Rus Dili ve Edebiyatı (Ardahan, Türkiye), emrekirli@ardahan.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-7363-706X

possible information content that the name of the hero can carry to the listener who perceives only his semantic and sound complex. As a result of the analysis of the folklore images of Baba Yaga in Slavic folklore and the image of Cadı in Turkish fairy tales, as well as the study of etymological versions of their names, the information genome was formulated "the principle of a prosperous life - the need for sincere reverence for the divine in another person, no matter how contradictory at first glance it may be. seemed. " The genome "souls of deceased ancestors have beneficial power and help descendants in difficult times" was formulated based on the results of studying the name of a fairy horse in Russian folklore, as well as the image of a magic horse in mythological representations of the peoples of the world and Turkish fairy tales.

Keywords: knowledge, genom, folklore, Slavic, Turkish, Baba Yaga, Cadı (witch), horse

Giriş

Halk folkloru, ortaklaşa hayatta kalma deneyiminin bir hazinesi ve bilgeliklerin, ahlaki değerlerin ve ideallerin değerli bir koleksiyonudur. Rus filozof Ivan Kireevskiy'in folklor ile ilgili sözleri şöyle aktarılabilir; "*Folklorde bir tane bile zararlı, yararsız ve inancı güçlendirerek, halkın ahlakını arındıramayacak, aile bağları, sosyal ve devletle olan ilişkilerini güçlendiremeyecek bir eser yoktur*" [Breskin, 2008, s. 119]

Folklor, mitolojik fikirlerle dolu, halkın ortaklaşa oluşturduğu anonim bir sanatsal yaratım sürecidir. Folklor çalışmaları, insan bilincinin yazıya dökülmemiş döneminin kültürü hakkındaki en güvenilir bilgi kaynağıdır. Folklorik metinler yazıya aktarılmadan önce, nesilden nesile sözlü bir şekilde aktarılırken değiştirilmiş, bazı nüanslarını kaybetmiş ve yeni anlamlar kazanmış, "*bilginin başarılı bir şekilde algılanması, sonraki nesillere iletilmesi ve saklanması için en uygun teknik bulunarak yeniden şekillendirilmiştir*" [Breskin, 2008, s. 132]. Halk eserlerinin dilinin analizine dayanan folklorik ve filolojik çalışmalar, belki de ilkel fikirlerin en ince nüanslarını ortaya çıkarmaktadır, çünkü folklor "*söz ve mit oluşumundaki imgelerin anlamlandırılmasıyla olan paralelliği*" gibi önemli bir mitolojik unsuru da korur [Frendenberg, 1997, s. 448]. O. M. Frendenberg, mitolojideki dilsel temsiller ve ses komplekslerinin, mitolojik imge ile eşzamanlı olarak doğduğunu savunduğu için bu bağlantıyı "*genetik*" olarak adlandırmıştır.

Mitolojik ve folklorik eserlerin dili, sadece sanatsal ifade veya tarihsel değişiklikler açısından önemli değildir. Düşünmeyi teşvik edebilen anlamsal dolgunluğu nedeniyle de folklor sözcüğü, Alman dilbilimci Karl Fossler'e göre "*ruhun en saf yansıması*" olarak ve manevi formların sese aktarılmış bir ifadesi biçiminde ifade edilir. [1964, s. 332].

Psikolog Heinz Werner, sözcüğün ses kompleksinin derinliği ve içeriği hakkında "*geleneksel kelimelerin bile keyfi etiketlerden olmadığını*" söylemektedir. Werner, kelimelerin ancak yüzeysel bir biçimde incelendiğinde böyle görünebileceğini savunmuştur. Kelimenin daha derin bir evrende, adlandırdıkları nesnelere aynı duyguları ve somatik tepkileri uyandıran anlamlı formlar olarak algılanması gerektiğini belirtir [Crane, 2002, s. 512].

Bu makalenin amacı, herhangi bir tarihsel çarpıklığa dayanan ve "*dünya algısı*" süreçlerini harekete geçiren sembol kavramının "*içeriden*" folklor özelinde analiz etmektir. Çalışmanın bir parçası olarak, folklorik kahramanın isminin etimolojik versiyonunun incelenmesi ve imajının bir dizi niteliksel

özelliklerinin araştırılması temelinde, kahramanın isminin sadece semantik-ses kompleksini algılayan dinleyiciye ifade edeceği olası bilgi içeriğini formüle etmeye çalışmaktayız.

İsmin doğasında bulunan tüm bu aksiyolojik bilgilerin toplamı olarak bilgi genomunun biyolojik metaforu hem folklor eserlerinde hem de dünya metinlerinde adların, motiflerin ve görüntülerin çakışmasının nedeni olarak antropolojik vizyon bağlamında oldukça organik değerlendirilmektedir. Literatürde (E. Taylor) ve edebiyatın kişiler üstü genetik hafızasının (V. M. Jirmunskiy) hipotezi ışığında, H. Werner'ın kelimelerin mikrogenetik algısı hakkındaki fikirleri tematik olarak "*tek bir dolaşım kültürü sistemi*" biçiminde ifade edilir. Dilbilgisi düzeyinde ise metaforun geçerliliği, "genetik" sıfatının "gen" ve "genesis" (köken) isimleriyle türevsel bağlantısı ile pekiştirilir.

Aksiyolojik bilginin, ismin etimolojik versiyonundan ve görüntünün aktif bileşeninden türetilmesi, elbette ki öncelikten yoksun değildir. Buna rağmen günlük yaşam için herhangi bir saygısız bilinç ve "*kozmik bir prototip oluşturmak*" adına yaşamın en temel prensibi olan mitik kökenler, manevi bir kültür ögesi olarak folklorun özellikleri ile haklı gösterilebilir. [Tsivyan, 2006, s. 126-127]

Genom "Başka bir kişide ilahi olana içten saygı duyma ihtiyacı"

Rus folklorunun ünlü bir karakteri olan Baba Yaga (cadı), büyülü güçlere sahip çirkin, darmadağınık saçlı, uzun burunlu ve kemik bacaklı, huysuz, çirkin bir kadındır. Tavuk ayakları olan bir kulübede yaşar, Yılan Gormıç ile arkadaşlık eder ve havada süpürgesiyle yönlendirdiği büyük bir havanın (stupa) içinde uçar. Uçtuğu zaman, asırlık ağaçlar eğilip çatlar, rüzgâr ulur ve toprak inler. Slav halk anlatılarında bu karakter; samosek (ya da kladenets) kılıcı, hızlı yürümeyi sağlayan çizmeler, ateş püskürten atlar gibi sihirli nesnelere sahiptir, insan etiyile beslenir ve yaramaz çocukları yer [Afanasyev, 2014, s. 585].

Baba Yaga, belirsiz bir karakterdir. Aynı zamanda öbür dünya ile de yakından ilgilidir:

1. Baba Yaga'nın en sevdiği lezzet, kızarmış insan kemiği yemektir, canlı bir insanın kokusunu sevmez ("*Iy, Rus ruhu kokuyor!*"³).

2. Ölen kişilerin koyulduğu bir tabut olan "*domovina*"yı anımsatan bir evde yaşar. Bu ev, tavuk ayakları üzerinde duran küçük ahşap bir kulübedir. Kapısı, ölümlerin ruhunun kaçarak yaşayanları rahatsız etmemesi için ormana doğru bakar.

3. Baba Yaga'nın diğer bir özelliği ölü külleri ile sıkı bir bağlantı içerisinde olması ile ilgilidir. Geleneğe göre domovinalar ölümlerin yakılması için kullanılırdı (bazen içinde ceset olan domovinalar yakılır ve nehrin akıntısına bırakılırdı). Baba Yaga'nın uçarken kullandığı havan (stupa) da ölü külleri ile yakından bağlantılıdır. Slavlar havanda (stupada) genellikle tahıl döverler. Ancak stüpa, Sanskritçe "*pışmış toprak, kil, yanmış tuğla ya da yontulmuş taş gibi çeşitli malzemelerden yapılmış ve ölümlerin gömüldüğü mahzen, mezar; kutsal yazıtlarla kaplı azizlere ya da ölen akrabalara ait kemik veya saç parçalarını içeren çok küçük ve kolayca taşınabilir bir kap, aynı zamanda bir lider ya da kralın mezarı üzerindeki toprak set, mezar höyüğü, kubbe*" anlamına gelmektedir [Williams, 1920, s. 1260]. Külleri depolamak için bir kapta hareket eden Baba Yaga, cansız varlıkları da çağırır.

Diğer yandan Baba Yaga'nın, canlıların dünyasını temsil ettiği de söylenebilir:

³ Burada Rus ruhundan kasıt, kendisine verilen görevi korkusuzca tutarlı bir şekilde yerine getiren kişidir. Kaynaklarda bu kelime grubu, Ölümler Dünyası'nı temsil eden Baba Yaga'nın canlı bir insanla karşılaştığında söylediği sözlerden biridir.

1. İlerleyen yaşına rağmen sağlığından şikâyet etmez.
2. Üç çocuğu vardır (her ne kadar onları kızarmış Çareviç (şehzade) İvan⁴ yerine koyup farkında olmadan yese de).
3. Baş belada olan kahramanlara tavsiye verir ya da büyülü gücüyle yardım eder.
4. Hayatta olan insanların beslenme ve dinlenme ihtiyacını anlar, bu yüzden İvan'ı sorguya çekmeden onun karnının doyurulması, kendisine içki verilmesi ve uykuya yatırılması taleplerini anlayışla karşılar.
5. Domovina şeklindeki kulübesine döndüğünde, ormanın ters yönünde duran evini "*canlı bir ruh*" gibi şöyle yönlendirir: "*Kulübe, kulübe, yüzünü bana, arkamı da ormana dön!*".

A. N. Afanasyev, Baba Yaga imgesinde pagan mitolojisinin unsurlarına dikkat çekmektedir. Bu unsurlardan özellikle Slav gök gürültüsü ve fırtına tanrısı Perun'un nitelikleri göze çarpmaktadır. A. N. Afanasyev, Baba Yaga'nın bastonunda Perun'un değneğini, hareket eden kulübesinde, havasında ise fırtına bulutu metaforlarını görmüştür. Baba Yaga, kendinden kaçan kişilerin peşine düştüğünde fırtına bulutuna dönüşür. Tartışmanın öne sürülme nedenlerinden biri de Çekçede yağmur bulutlarının "*бабы-бави*" olarak adlandırılmasıdır.

Konunun paralellikleri, Baba Yaga'nın Türk folkloründeki Cadı ile bağlantısını görmeyi mümkün kılar. Cadı da aynı Baba Yaga gibi çirkin ve yaşlı bir kadın olarak tasvir edilir. O da kilden yapılmış bir testinin içinde uçar, besili ve gülbüz çocukları yemekten çekinmez, onları hizmetçisi olarak kullanır ve sihirli değneğiyle heykele dönüştürür. Cadı; kibirli, kurnaz, kindar ve hasettir. Ancak cadının zayıf yönleri, kahramanların onu kandırmasını mümkün kılar. Küçük çocukları şeker ve yenilebilir evlerle kandırır; genç adamların güzel bir kıza aşık olma arzusunu kullanarak onların servetini ele geçirir.

Cadı, kötü kişiliğine rağmen, son derece olumlu bir rol de oynayabilir. "Altı Kız Babası" masalında kayıp kız kahramanı arayıp bulması için çağrılır. Yaşlı cadı hemen kil testisine biner ve göz açıp kapayana dek kızın kaybolduğu ülkeye gider, kızı bulur, ona bir güvercin hediye eder ve onu nişanlısına götürür [Stebleva, 2002, s. 102].

Baba Yaga imgesinin Perun kültürüne yakınlığından bahseden A. N. Afanasyev, onun Kâhin Bulut olan eşleriyle (Slav folkloründe yaz yağmuru bulutları) olan ilişkisine işaret etmektedir. Uçan süpürgesiyle bulutların üzerinde uçan Cadı da bulut fenomenine uzak değildir (Mavi Peri ve Cadı Masalı).

Türkçe Etimolojik Sözlük, "*cadı*" sözcüğünün kökenini şöyle belirtmektedir: Sanskritçe यतु (yātū) 1. yolcu, 2. Büyücü, kötü ruh, cin ya da Farsça aynı anlama gelen cādū جادو sözcüğünden alıntıdır. Farsça sözcük, Orta Farsça (Pehlevice veya Partça) cādūk sözcüğünden evrilmiştir. Bu sözcük Avesta (Zend) dilinde yātu- "cadı, büyücü" sözcüğü ile eş kökenlidir. [EtimolojiTürkçe, www.etimolojiturkce.com, 01.05.2019]

A. N. Afanasyev, "*yaga*" sözcüğünün Slav dillerindeki karşılıklarını şöyle vermektedir: Rusça яга-яга, Lehçe iğdza, jądza, jędzi-baba "cadı, baba yaga, kötü karı"; Çekçe jezinka (orman cadısı, kötü karı) [Afanasyev, 2014, s. 585]. Kendi yayınladığı "*Russian pantheon. Cognate words in Sanskrit and Russian by Svetloyar*" [Russian pantheon, 2011] kitabında, Panini dilbilgisi geleneğine göre örneklerin

⁴ Rus masal kahramanı. Vıslav Andronoviç adlı eski bir Rus çarının üç oğlundan biri (Dmitriy, Vasiliy, İvan).

kökünden başlayarak tam kökeninin, sözcüğün etimolojisinin şu versiyonları verilmiştir: Rusçadaki yaga sözcüğü, Sanskritçe यग-*yaga* sözcüğünden türetilmiş olup "bir bağış ritüeli yapmak, ilahi olana saygı göstergesi olarak fedakarlık yapmak" anlamına gelmektedir.

Baba Yaga'nın popüler imgesinin özünü ilahi doğasıyla açıklama fırsatı, bizim düşüncemize göre, Hegel diyalektiğinin ve birliğin felsefi yasası ile zıtlıkların çatışmasının ortaya çıkmasını öngörmektedir.

Bilinçaltımız "mikrogenetik olarak" sözcük kökünde temsil edilen ve kelimenin etimolojik versiyonundan izole edilen anlamlara cevap verirse folklor imgesi, dünyanın kötü ya da iyi, yüzeysel, kutuplaşmış bir algı olarak değil; iyinin ve kötünün iç içe geçtiği kimlik noktasına ulaşması için diyalektik algılamaya duyulan ihtiyacın erken bir hatırlatıcısı olarak hizmet eder. Baba Yaga da böyledir; bazen iyi, bazen de kötüdür. İkiyüzlü olmayan, ancak diğer masal kahramanlarının gözü önünde nazik bir kadından kötü bir yaşlı kadına dönüşebilen Cadı da böyledir. Alman masalının bir başka karakteri, darmadağın saçları ve korkunç bir yüzü olan kötü Demir Bertha'da, "kendisine verilen acımasız ölüm görevlerinden dolayı" yumuşak başlı güzel büyücü Golda'ya dönüşür [Afanasyev, 2014, s. 585].

Yukarıdaki bilgiler ışığında, folklorde "mikrogenetik düzeyde" sunulan "bilgi genomlarından" birini; müreffeh bir yaşamın ilkesi olarak, ilk bakışta ne kadar çelişkili görünürse görünsün, başka bir kişide ilahi olana içten saygı duyma ihtiyacı olarak formüle edebiliriz.

"Atalardan kalan" Genom

At imgesi, dünya halklarının folkloründe merkezi yerlerden birini teşkil eder ve kökenini mitolojiden alır. Yunan mitolojisinde, efsane kurtarıcı önder Adrast'ın konuşan ilahi özelliklere sahip atına saygı duyulmuştur. Orta Doğu'da, Eski Yunanistan'da ve İskandinavya'da at imgesi güneş kültü ile ilişkilendirilmiştir. At, mitolojik tanrıların binek hayvanı olarak kabul edilir. Mitolojide uçan atlar, güneş arabasını çeker. Mitolojik atların diğer bir grubunu da kanatlı atlar oluşturur. Anadolu'da kanatlı at, gökyüzü ve hava tanrısı olarak bilinir.

Türk folkloründe at, insanla ilgili olumlu ya da olumsuz bir rol oynayabilir. Kahramanı gerçek dünyadan doğaüstü bir dünyaya götürebilir ya da kahramanın gitmesi gereken yere varmasını engelleyebilir, padişahın verdiği zor görevleri yerine getirirken insan sesiyle ona tavsiyelerde bulunabilir ("Dünyanın en güzeli"). Türk masallarında atlar oldukça bağımsız bir karakterdir. Hatta büyümlü güçlere sahip kahramanlar, örneğin, Bostancı Dede (aynı adı taşıyan masal) [Stebleva, 2002, s. 102], at üzerinde tam bir güce sahip değildir. Ancak atların ise isterlerse, masal kahramanlarının üzerinde tam anlamıyla bir güç alanları olabilir.

Rus halk masallarında, at imgesi kökenini eski Slav mitlerinden alır. Gücü, cesareti, düşünce hızını ve bereketi temsil eder. At imgesi; küçük at (конёк) adı verilen, Rus kulübelerinin tılsımı olarak kabul edilen, çatının uç noktasındaki at başı şeklinde oyulmuş bir dekorasyon olarak günümüze kadar korunmuştur. Kulübenin ön kapısına çakılı olan at nahi da koruyucu özelliklere sahiptir [Yefremova, 2001].

Rus masalları ve destanlarının en ünlü atı Sivka-Burka (Sivko-Burko), Bilge Kaurka'dır. Sivka-Burka hakkında altmıştan fazla masal çeşidi vardır. En bilinen versiyonunda at, ölen babasının mezarının başında birkaç gece geçiren İvan Durak'a (Salak İvan) babasından miras kalmıştır. Böylelikle, ölümler

krallığından canlılara yardım etmek için ortaya çıkan at, Veda⁵ bilgisine (Slavlarda Veda Geleneği vardı) ve Sivka-Burka'dan farklı bir güce sahip olmalıdır. "*Sivka-Burka koşmaya başlar başlamaz yer sarsılmaya başlar, gözlerinden alev, burun deliklerinden de duman saçar*". Bu at, diğer atların yapamayacağı şeyleri yapabilir; Vasilisa-Prekrasnaya'nın penceresine kadar sıçrar, efendisinin yakışıklı olmasını sağlar, onu bir kulağına tırmanmaya ve diğerinden çıkmaya zorlar, buna ek olarak, sıkıntıları önceden "hisseder" ve İvan için iyi bir danışmandır. Sivka-Burka, Bilge Kaurka sahibi ile sürekli birlikte olamaz. Sahibi "*Önümde, otun önünde duran bir yaprak gibi dur*" sihirli sözlerini söyledikten sonra ortaya çıkar. V. Dal'in sözlüğüne göre bu, Slav mitolojisinde evi koruyan ev cinlerini (домово́й) çağırırken söylenen sihirli sözlerin bir kısmıdır: "*Sahip, önümde, otun önünde duran bir yaprak gibi dur ne kara ne yeşil, sadece benim olduğum gibi...*" [Dal, 2013].

Rus masallarında genellikle at renklerinden boş yere bahsedilmez. Halk inancına göre, destan kahramanı Dobrını Nikitiç'in atı Buruşka'ya (Boz at) özel bir önem atfedilir. Kahverengi (boz) ile karışık al renk, kan rengini ifade eder. Bu yüzden Muzaffer Georgiy gibi iyi adamlar, kan ve hayatı kişileştiren savaş atlarının üzerinde Yılan Gornıç'a karşı parlak bir zafer kazanmayı başarmışlardır. Rus kültüründe at renklerinin geleneksel anlamları bulunmaktadır: "*сивый/сивая-kır*", "*гнедой/гнедая-al renk ve tonları*", "*каурый/каурая- sarımtırak*", "*буланый/буланая- kula*", "*вороной/вороная-yağız*". Sivka-Burka, Bilge Kaurka'nın rengini ayırt etmek biraz zordur. Adına dikkat edildiğinde, sahip olduğu renkler görülmektedir: *сивый-kır*, *бурый-boz ve каурый-sarımtırak*. V. Dal'in sözlüğüne göre *каурый* sözcüğü Tatarca'dan Rusçaya geçmiş olup açık kahverengi, sarımtırak anlamına gelmektedir. Bu tür farklı donların kombinasyonu, hayvan adının sadece doğal rengini açıklamakla kalmaz, muhteşem adın ritmik resminin de özelliklerini açıkladığını göstermektedir.

Kır renkli atlar, ne yazık ki olumlu çağrışım elde edememiştir. "Врать, как сивый мерин – (kır hadım at gibi yalan söylemek) yüzüstü bir şekilde yalan söylemek" ve "бред сивой кобылы – (kır kısarak saçması) anlamsızca, aptalca konuşmak" gibi deyimler, kır atın yalan ve saçmalıklarla bağdaştırıldığını göstermektedir [Yefremova, 2001]. Deyimlerin versiyonları; yaşlılığın fizyolojik özellikleriyle "нести чепуху – saçma sapan konuşmak", karakteristik özellikleriyle "бахвалиться былой силой – eskiden var olan gücüyle böbürlenmek" ya da yaşlı atların hareketlerinin gözlenmesiyle "от старости неверно прокладывать борозду – yaşlılıktan yanlış bir şekilde karık açmak" ilişkilendirilmiştir. Yalancılığıyla ünlenmiş Rus subayının soyadı olan "Сиверс-Меринг-Sivers-Mering" in zaman içinde "сивый мерин-сивый мерин" versiyonuna dönüştüğü de söylenmektedir [Burlak, 2001, s. 155]. Kır atların tüm temsilcileri hakkındaki söylemlerin bu kadar çirkin olmasının sebebinin kır atlara adını veren tüylerinin özellikleri olduğuna inanmaktayız. Kır atların birçok gri tonu vardır, ama bu en kalıcı olmayan tondur. Koyu gri renkli atların dokuz yaşına kadar tüy renkleri değişebilir, böylelikle sahibinin beklentilerini boşa çıkarmış olurlar. Buna ek olarak, bütün at türleri başlangıçta farklı renklere sahip olsalar da yaşlandıkça gri renge bürünebilirler [Loşadinaya ensiklopediya - At Ansiklopedisi, <http://ahorse.ru/kauraya-mast.html>, 24.05.2019].

Kır atların bu aldatmacası nedeniyle, at türünün gençliğinde nasıl olduğunu bir açıklığa kavuşturmak için masallardaki büyümlü at, koyu kırmızımsı renk anlamına gelen "*Burka*" olarak adlandırılmıştır. Bu bağlamda, at rengi sıralamasında "*Kaurka*" tanımı, hayvanın renginde başka bir renk aralığının varlığına işaret ettiği için gereksizdir (daha koyu bir yeşil ve kuyruk, gövdesinin açık kırmızımsı rengi).

⁵ Vedalar (Sanskritçe: वेद), Aryan din edebiyatının tamamını içine alan bir terimdir. Hinduizm dinine inananlar için kutsaldırlar ve yine bu dine inananlar için *acığa çıkmış* bilgidirler. Veda kelimesi *bilgi* manasına gelir.

⁶ Sarı tonlardaki atlara denir. Yele, kuyruk ve bacakların bitim yerleri siyahtır.

⁷ Kuyruk, yele, bacaklar dahil olmak üzere hepsinin siyah kıllarla örtülü olan atlara denir.

At muhteşem olsa da böylesi bir kusur, morfolojik olarak kabul görmemektedir. İlginçtir ki, “*Kaurka*” adı çağrışımının rengine göre farklı olabileceği ima edilerek sadece onun adının başına “*Bilge (kâhin, öngörülü, akıllı)*” [Eş anlamlılar sözlüğü] sıfatını almaktadır.

Eski Slavların kültüründeki at renklerinin sembolik anlamına geri dönelim. Kır (gri), açık renk diğer dünya ile olan bağlantıdan bahsedebilir, “veda” sembolünü temsil edebilir. Daha önce bahsettiğimiz gibi “*бурый (карый)*” savaş enerjisi anlamına da gelebilir. Kır at “*veda*”yı sembolize ettiğinden, bu nedenle “*Карый*” adı, sıralamada gereksizdir. “*Карый*” sözcüğünün Rusçadaki benimsenen etimolojisi oldukça tutarlıdır. M. Fasmer, bu sözcüğün Kazakça *çağat, koñur (griye çalan renk, bulan- açık sarı)*; Kuzey Türk dillerindeki “*kovur (kavruk, kahverengi)*” sözcüklerinden Rusçaya geçtiğini varsaymaktadır. Bununla birlikte, “*карый*” sözcüğüyle ilişkili eski ve semantik olarak daha zengin ilişkilerin kanıtlarını ortaya çıkarmayı düşünüyoruz. Sözcüğün etimolojik versiyonunun ikna edici ve bilimsel olması gerektiğini bildiğimizden şu fikri de öne sürebiliriz: Sanskritçe कौरव “*kaur-av*” sözcüğü, Mahabharata Kahramanı, “*Kuru'nun soyundan gelen*”, Ay Hanedanı mensubu Kuru Krallığı'nın Hint Kralı anlamına gelmektedir. [Kalyanov, 1997, s. 646]. Ayrıca Anitta Yazıtı'nda (M. Ö. II. bin yılın başlarında) en eski at bahsi olan ve “*kur*” kombinasyonunu içinde barındıran ANSE.KUR sümeğrora da bulunmaktadır. [Gamkrelidze, 1984, s. 545].

Mitolojik temsillerde atlar, köpeklerle birlikte ruhların yeraltı dünyasındaki rehberleridir. İskandinav mitolojisindeki Dünya Ağacı (gezegenin bütün alanlarını bir arada tutan bir ağaç), kelimenin tam anlamıyla “*Ygg'in atı*” yani Odin'in atı anlamına gelen “*Yggdrasil*” olarak adlandırılmıştır. Yine aynı şekilde, Veda ve Hindu mitolojisinde en çok karşılaşılan temsili versiyonu olan Kutsal İncir Ağacı, kelimenin tam anlamıyla “*at durağı*” anlamına gelen “*Ashvatta*” olarak adlandırılmıştır [Tokarev, 1987, s. 394].

İvan'ın atının sihirli sözlere olan tepkisi ve ortaya çıkış şartları (atın, ölmüş babasından hediye olduğunu hatırlatalım) akıllara şu fikri getirmektedir: sihirli yardımcı at, tezahür eden ve tezahür etmeyen dünyalar arasındaki bağlantı, ruhlar dünyasını somutlaştıran bir temsilci, büyük olasılıkla atası olan sihirli atın adını algıladığında dinleyiciye mikro genetik bağlantıları anımsatabilir. Sihirli at Sivka-Burka'nın imgesi, ataların kültüne dolaylı bir destek, ölmüşlerin ruhlarının faydalı gücüne olan inancı göstermiş olabilir. Atalardan korunma isteğinde bulunma geleneği günümüzde de devam etmektedir. Günümüzde kullanılmakta olan “*Чур! -Çur!*” (Eski Slav dilinde “*уур-şур*” ata anlamına gelmektedir) ünlemi, pagan Slavların korktukları, şaşırdukları ya da kendilerini tehlikede hissettikleri vb. zaman söyledikleri geleneksel bir hitaptır. Rusyalı tarihçi V. O. Klyuçevskiy “*tanrılaştırılmış atalar “çura” adıyla onurlandırılmışlardır*” diye yazmıştır.

[Klyuçevskiy, <http://www.spsl.nsc.ru/history/kluch/klucho8.htm>, 23.04.2019].

Sonuç

Farklı kültürlerin folklor eserleri; insanın dünyaya karşı tutumunun parametrelerini belirleyen, kişinin “*başkalaştırılmanın üstesinden geldiği*”, kendi kişiliğinin ötesine geçerek dünya ile birlik duygusunu elde ettiği bir bilgi/düşünce algısı seviyesi içermektedir. Folklorun bilimsel araştırmasının yaklaşık iki yüz yıllık tarihinde, folklorün çalışılmasına farklı yaklaşımlarda bulunulduğu söylenebilir.

Bu çalışmada ele aldığımız kültürel analiz; anlamları tahmin etmek ve bu tahminleri değerlendirmek, daha sonra bunlardan yorumlayıcı sonuçlar çıkarmaktan ibarettir. Bünyesinde daha eski rivayetleri

barındıran folklorik eserler, çocukluğumuzdan tanıdık imgeler biçimindeki bilgileri bize ulaştırmıştır. Bu bağlamda evrensel düşüncede mit olarak kabul ettiğimiz yaratıkların, eski düşünce ve anlayışa göre gerçek ve maddi olarak kabul edildiği sonucuna varabiliriz. Dünya hakkında hangi bilginin nesnelleştirilmesi gerektiğini, bugünün algısına sunulan bu imgelerin şeklinde bilemeyiz. Halk efsanelerinin kadimliği, onlara bilişsel bir açıdan bakıldığında, bizi insanlığın ortak belleğindeki gizli izlerin deposuna götürmektedir. Folklor dondurulmuş ya da üretimini tamamlamış değildir. Bu veri bankasından bilgi edinme olasılığı, psikoloji alanında (Sigmund Freud, Carl Gustav Jung, T. V. Çernigovskaya, K. V. Anokhin) ele alınmıştır. Filoloji şimdilik psikoloji ve nöropsikoloji alanındaki benzer çalışmaları yakından takip etmeyi tercih etmektedir. Bu alanda yapılan çalışmalar, yöntemler, görüşler ve değerlendirmelerin de tartışmaya açık olması ve bu kapsamda daha fazla yayın ortaya konulması gerekmektedir. Çalışmamızın, folklor adına uzak geçmişin yoğunlaştırılmış bilgilerini görmemizi sağlayan bilginin/bilgi genomu metaforunun derinliklerine inmeye yönelik katkıda bulunacağına inanmaktayız.

Kaynakça

- Afanasyev, A. N., *Poetiçeskiye vozzreniya slavyan na prirodu*, 2014, Directmedia, s. 585.
- Breskin, V., *Metod Triadı kak instrument izucheniya antropologii yazıka i iskusstva*, *Epistemology & Philosophy of Science*. 2008, T. 16. – №. 2. S. 119-132.
- Burlak, S. A., STAROSTİN S. A., *Vvedeniye v lingvistiçeskuyu komparativistiku.*, 2001, Editorial URSS, s. 155.
- Çernigovskaya, T. V., *Do opita priobreli çerti... (mozg çeloveka i porodivşiy yego yazık)*, *LOGOS*, 2014, No 1 (91), s. 79-96.
- Çernigovskaya, T. V., *Ot kommunikatsionnikh signalov k yazıku i mışleniyu çeloveka: evolyutsiya ili revolyutsiya*, *Rossiyskiy fiziologičeskiy jurnal im. İ. M. Seçenova*, 2008, 94, 9, 1017-1028.
- Dal, V. İ., *Tolkoviy slovar jivogo velikoruskogo yazıka.*, 2013, Directmedia.
- Fossler, K., *Pozitivizm i idealizm v yazıkoznaniı. V kn: ZVEĞİNTSEV V. A., İstoriya yazıkoznaniya XIX i XX vekov oçerkakh i izvleçeniyakh*, ç 1., Moskova, 1964, s. 332.
- Frendenberg, O. M., *Poetika syujeta i janra. İzdatelstvo "Labirint"*, Moskova, 1997, s. 448.
- Freyd, Z., *Khudozhnik i fantazirovaniye.*, M. 1995, s. 129-134.
- Freyd, Z., *Totem i tabu. Psikhologiya pervobitnoy kulturi i religii, Ostroumiye i yego otnoşeniye k bessoznatelnomu. Strakh. Totem i tabu.*, Minsk, 1998, s 323-491.
- Gamkrelidze, İ., Gamkrelidze T. V., İvanov, V. V., *İndoeuropeyskiy yazık i indoeuropeysı, Rekonstruksiya i istorikotipologičeskiy analiz prayazıka i prokulturi. T. 1*, s. 545.
- Jung, C. G., *Ob arketipakh kollektivnogo bessoznatelnogo*, M., 1991, s. 95-128.
- Kalyanov, V. İ., *Makhabkhata: Dronaparva, ili Kniga o drone*, *İnstitut vostokovedeniya Rossiyskoy akademi nauk*. Moskova, 1997, T. 7, s. 511-646.
- Pod red. Uşakov, D. N. U., *Tolkoviy slovar russkogo yazıka*, 1935, Moskova: Ogiz, gos. İn-t "Sovetskaya entsiklopedia".
- Russian pantheon. Cognate words in Sanskrit and Russian. By Svetloyar, 2011 ISBN 978-1-4475-1180
- Stebleva, İ. V., *Oçerki turetskoy mifologii: Po materialam volşebnoy skazki*, 2002, Moskova, Vost. Lit-ra, s. 102.
- Tokarev, S. A., *Mifi narodov mira, Bolşaya Rossiyskaya Entsiklopediya*, 1987, s.394
- Tsivyan, T. V., *Model mira i yego lingvistiçeskiye osnovı*, SSSR, 2006. s. 126-127.

Williams Monier M., Sanskrit-English Dictionary Oxford University Press, USA; Revised edition 1920, s.1260.

Yefremova, T. F., Noviy slovar russkogo yazıkı: tolkovo-slovoobrazovatelnyy: svışe 136000 slovarnikh statey, okolo 250000 sementıçeskikh yedinitı., 2001, Moskova, Russkiy yazık.

İnternet kaynakları:

Etimoloji Türkçe, www.etimolojiturkce.com (Eriřim tarihi: 01.05.2019)

Loşadinaya entsiklopediya. İnnformationnyy portal o lořadyakh. <http://ahorse.ru/kauraya-mast.html> (Eriřim Tarihi: 24.05.2019)

Klyuçevskiy, V. O., Russkaya istoriya: polnyy kurs lektsi. Lektsiya VIII., <http://www.spsl.nsc.ru/history/kluch/kluch08.htm> (Eriřim Tarihi: 23.04.2019)